

УДК 332.37; 330.322.2; 631.95
JEL Classification Q57 K32

Малевич Н.Ю.²

аспірант

Тернопільський національний економічний університет

Тернопіль, Україна

E-mail: nazarmalevych@gmail.com

ОБҐРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Анотація

Безсистемне нераціональне використання земельних ресурсів в умовах відсутності чіткого еколого-економічного обґрунтування перспектив розвитку аграрного сектора спричинило втрату рівня родючості земель сільськогосподарського призначення та поширення процесів її деградації, тому виникла потреба в удосконаленні економічного механізму стимулювання виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції.

Запропоновано шляхи удосконалення економічного механізму стимулювання виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення чинників, які сприятимуть узгодженню економічних та екологічних інтересів суб'єктів господарювання та суспільства в цілому, що вимагає розроблення системи цілеспрямованих і послідовних заходів на місцевому (локальному), регіональному і загальнодержавному рівнях.

Ключові слова: *екологічна безпека, екологізація, економічний механізм, екологічний маркетинг.*

Вступ. Економіка України перебуває на етапі виходу із кризи, проте існує небезпека погіршення екологічної ситуації, що зумовлено фінансовими труднощами підприємств, які обмежують можливості виконання ними природоохоронних заходів; недостатнім фінансуванням сфери відтворення й охорони природних ресурсів та відсутністю законодавчо закріплених розмежувань повноважень і відповідальності органів влади та управління, що ускладнює процес прийняття рішень у галузі використання ресурсів і екологічної безпеки.

Обрання Україною шляху інтеграції економіки до європейського простору, загострення конкуренції на внутрішньому і світовому ринках агропромислової продукції свідчать, що формування дієвих економічних механізмів стимулювання виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції має важливе значення для подальшого розвитку аграрної сфери економіки. Існує нагальна потреба в удосконаленні даних механізмів, які спрямовані на підвищення економічної ефективності використання ґрунтів та гарантування продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні й прикладні аспекти економічних механізмів стимулювання виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції висвітлені у наукових працях вітчизняних учених, зокрема Довганя С.В., Жуйкова Г.Є., Ковальнової О.В., Коняєва О.В., Мозгової М.В., Мішеніна Є. В., Прокопенка О.В., Ратошняка Т.М., Сави А.П., Сидорука Б.О., Слюсарєвої Л.В., Фещенка В.П. Проте, брак комплексності та системності у

² Науковий керівник: Гевко Р.Б., доктор технічних наук, професор

висвітленні питань удосконалення економічного механізму стимулювання виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції потребує подальших теоретичних досліджень цієї теми та узагальнення практичних досягнень.

Мета. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування основних складових економічного механізму стимулювання виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції.

Методологія дослідження. Дослідження проводилося шляхом використання діалектичного методу пізнання економічних механізмів, монографічного, абстрактно-логічного методу.

Результати. Формування та функціонування ефективного ринку органічної та екологічно безпечної сільськогосподарської продукції, адаптованого до умов ринкової економіки, неможливе без відповідного механізму, що забезпечуватиме вдосконалення системи управління, виробничо-організаційних відносин, забезпечуватиме фінансову стабільність та прибутковість аграрних формувань, збалансованість інтересів суб'єктів господарювання, суспільства та держави [8].

Під економічним механізмом екологізації виробництва розуміють комплекс різноманітних важелів, нормативів, інституціональних структур, який через фінансово-економічне та організаційне сприяння стимулює здійснення природоохоронних заходів [3].

На нашу думку, економічний механізм стимулювання виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції – це сукупність економічних засобів, інструментів та інституціональних структур, які у збалансованому взаємозв'язку сприяють оптимізації співвідношення між економічно доцільними та екологічно безпечними методами використання природних ресурсів з метою виробництва сільськогосподарської продукції.

Низка дослідників ринку органічної продукції в Україні вважає, що при переході сільськогосподарських підприємств на екологічно безпечні методи господарювання, серед основних завдань державного регулювання варто зазначити наступні:

- створення умов для відновлення природних земельних ресурсів, включаючи відтворення ґрунтової родючості;
- запобігання екологічній небезпеці шляхом обмеження техногенного навантаження на агроєкосистеми [7].

Дані завдання можуть бути реалізовані через відповідний механізм, який відображає взаємозв'язок держави з господарюючими суб'єктами в умовах ринку, забезпечуючи сталий розвиток сільськогосподарського виробництва шляхом його екологічного спрямування. При цьому пріоритетним є ефективне виробництво екологічно безпечної продукції, підвищення її якості, відтворення ґрунтової родючості, поліпшення стану довкілля.

Залежно від інструментарію впливу на провадження природоохоронної діяльності вирізняють різні типи економічних механізмів. Вітчизняні дослідники О.В. Коняєв і Г.С. Жуйков виділяють їх два види – заохочувальні та примусові. До перших вони відносять пільгове кредитування агровиробників; цінове стимулювання виробництва екологічно чистої продукції; субсидії (централізовані чи місцеві); безвідсоткові позики; звільнення від податків частини прибутків (доходів). До других науковці включили податкові платежі за забруднення навколишнього природного середовища; штрафні санкції; екологічний податок з прибутку; встановлення норм плати за природні ресурси залежно від їхнього якісного стану.

Окрім науковці виділяють також такий тип економічних механізмів, як маркетинговий. У його складі вони виокремили такі напрями:

- створення та забезпечення розвитку ринку природних ресурсів і екобезпечних товарів;
- розширення структури «маркетингового ланцюга» із включенням у нього екологічної експертизи;
- торгівля квотами на шкідливі викиди;
- екологічне страхування та просування.

В Україні здійснюються перші кроки до побудови раціонального економічного механізму екологізації національного виробництва, включаючи й аграрну сферу. З цією метою було прийнято ряд законодавчих актів, розроблено стратегії природоорієнтованого розвитку, ведеться співпраця з міжнародними організаціями. Але у вітчизняному економічному механізмі екологізації сільськогосподарського виробництва не застосовується весь можливий спектр інструментарію, пропонується ринковою економікою, у зв'язку з чим його ефективність децю обмежена. Крім того, суттєвим мотивом до екологізації господарської діяльності є необхідність підвищити конкурентоспроможність вітчизняної аграрної продукції на міжнародному ринку [3].

Загалом виділяють різні типи економічних механізмів екологізації аграрної галузі. Перший тип – компенсуючий механізм, ліберальний в екологічному відношенні. Він містить досить поблажливі обмежувальні екологічні норми для всіх галузей та секторів економіки, що не перешкоджають їх розвитку. Даний тип економічного механізму направлений, головним чином, на компенсацію негативних екологічних наслідків, і має незначний вплив на темпи і масштаби економічного зростання. Він спрямований головним чином на боротьбу з негативними екологічними наслідками аграрного виробництва, а не з причинами виникнення цих проблем.

Другий тип – стимулюючий розвиток екологічно збалансованих і природоохоронних виробництв і видів діяльності. Провідне місце у функціонуванні такого механізму екологізації відіграють ринкові інструменти. Він сприяє збільшенню обсягів екологічних виробництв шляхом розроблення і запровадження нових технологій, забезпечується охороною та раціональним використанням природних ресурсів. Прикладом такого механізму може слугувати формування сприятливого економічного середовища для розвитку органічного сільського господарства.

Третій тип економічного механізму природокористування можна охарактеризувати як жорсткий. Цей механізм ґрунтується на використанні адміністративних і ринкових інструментів. Відбувається поєднання жорсткої правової, податкової, кредитної політики з одночасним запровадженням екологічних санкцій та відповідальності. У результаті забезпечується раціональне, енергоощадне використання природних ресурсів.

Враховуючи авторські позиції щодо класифікації економічних механізмів екологізації, нами запропоновано виділяти наступні типи механізмів, які можуть бути використані при стимулюванні екологізації сільськогосподарської діяльності (рис. 1).

Фактором економічного стимулювання виробників екологічно безпечної сільськогосподарської продукції до раціонального використання та охорони земель є ефективність відтворення і підвищення родючості ґрунтів відносно їх базового рівня, тобто підвищення рівня гумусу; зниження кислотності, заболоченості, засоленості; виконання протиерозійних та лісомеліоративних заходів [6].

Проте, слід зазначити, що на сьогодні більшість інструментів стимулювання екологічної діяльності підприємств у заохочувальних механізмах країни існують лише на рівні нормативно-правових актів і не впроваджені в практику господарювання. Так, в державній системі стимулювання екологічної діяльності практично не функціонують механізм пільгового кредитування та оподаткування, цінового заохочення реалізації

природоохоронних заходів, а ті інструменти, що використовуються, мають суттєві недоліки [1].

Рис. 1. Класифікація типів економічних механізмів стимулювання екологізації виробництва сільськогосподарської продукції*

*Джерело: розроблено автором на основі: [8].

У процесі розроблення механізмів стимулювання процесів інвестування виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції варто виходити з того, що в ринкових умовах природоохоронна діяльність повинна бути економічно доцільною і привабливою для інвестування.

Для оцінювання інтенсивності вкладення коштів на охорону навколишнього природного середовища в напрямку захисту ґрунтів і збереження біорізноманіття в Україні проаналізуємо динаміку капітальних інвестицій і поточних витрат на дані цілі за період 2010-2016 рр. (табл. 1).

Виходячи з даних таблиці варто відмітити зниження частки капітальних інвестицій в напрямку захисту ґрунтів і збереження біорізноманіття в структурі витрат на охорону навколишнього природного середовища в Україні з 12,3 до 3,5% за період 2010-2016 рр., хоча в грошовому виразі спостерігається зростання загальної суми капітальних інвестицій, особливо в сфері збереження біорізноманіття і середовища існування (з 19,5 до 49,6 млн.грн). Частка поточних витрат в напрямку захисту ґрунтів і збереження біорізноманіття в структурі витрат на охорону навколишнього природного середовища протягом 2010-2016 рр., навпаки, зросла, проте менш суттєво (з 6,9 до 9,1%), хоча в грошовому виразі дане зростання відбулося в межах 2,3-2,5 рази.

В напрямку екологізації сільськогосподарської продукції важливою є система екологічного маркетингу, що охоплює просування продукту на ринок з урахуванням його позитивних і негативних екологічних якостей та його впливу рівень здоров'я населення.

Екологічний маркетинг призначений для вивчення й врахування в процесі виробництва потреб людини в екологічній безпеці. Первинним в системі екологічного маркетингу сільськогосподарської продукції є зародження екологічних потреб. Виявлення їх стає активним сигналом до початку формування складових елементів маркетингу [10].

Таблиця 1. Капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища в напрямку захисту ґрунтів і збереження біорізноманіття в Україні за період 2010-2016 рр.*

Статті витрат	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища							
Усього	2761,5	6451,0	6589,3	6038,8	7959,9	7675,6	13390,5
Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод, млн.грн	319,9	639,1	540,5	325,0	359,9	388,3	420,0
Відсотків до загального обсягу, %	11,6	9,9	8,2	5,4	4,5	5,1	3,1
Збереження біорізноманіття і середовища існування	19,5	18,4	15,8	26,4	11,5	22,3	49,6
Відсотків до загального обсягу, %	0,7	0,3	0,2	0,4	0,1	0,3	0,4
Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища							
Усього	10366,6	12039,4	13924,7	14339,1	13965,7	16915,5	19098,2
Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод, млн.грн	476,3	592,7	743,5	923,3	964,7	1152,7	1197,2
Відсотків до загального обсягу, %	4,6	4,9	5,3	6,4	6,9	6,8	6,3
Збереження біорізноманіття і середовища існування	236,4	328,9	384,7	417,1	358,5	378,4	544,5
Відсотків до загального обсягу, %	2,3	2,7	2,8	2,9	2,5	2,2	2,8

*Джерело: сформовано на основі [1].

На ступінь актуальності екологічних потреб впливають рівень розвитку суспільства та ринку, стан екології, рівень життя в конкретній країні. Прояв екологічних потреб залежить від екологічної свідомості суспільства [5].

Метою даного маркетингового механізму є виявлення, стимулювання та забезпечення дотримання інтересів споживача. Для виробника сільськогосподарської продукції головним орієнтиром повинна стати зацікавленість споживача в збільшенні екологічно безпечних продуктів харчування [9].

Важливе значення для підтримки екологізації аграрного виробництва має застосування маркетингових механізмів, які охоплюють:

- систему створення, просування та збуту екобезпечних товарів;
- структурну перебудову «маркетингового ланцюга», в який входить виробництво, товарорух і споживання створених екологічних продуктів;
- екологічну експертизу виробничої діяльності (державну, наукову, суспільну, комерційну) щодо її відповідності нормативно-правовому забезпеченню;
- торгівлю квотами на шкідливі викиди в результаті виробничої діяльності;
- екологічний акцизний збір при здійсненні інтенсивного впливу на стан агроєкосистем в результаті сільськогосподарської діяльності;
- екологічне страхування виробничої діяльності, яка базується на застосуванні екобезпечних технологій [11].

Важливим ринковим інструментом для підтримки екологізації аграрного виробництва є проведення сертифікації і маркування екологічної продукції. На думку низки вітчизняних науковців сертифікацію екологічних продуктів слід проводити за двома напрямками [8]:

– введення обов'язкової сертифікації для товарів, які можуть становити небезпеку для здоров'я людей і спричиняти шкідливий вплив на стан довкілля та природних ресурсів;

– проведення добровільної сертифікації для пропагування споживання екологічно безпечної сільськогосподарської продукції.

Підвищення якості сільськогосподарської продукції є найважливішим в процесі екологізації агропромислового виробництва, умовою забезпечення екологічної безпеки існування та якості життя людини.

Щодо обмежувальних економічних механізмів, то сьогодні їх вплив на сільськогосподарських товаровиробників є несуттєвим. Існуючі інструменти обмеження не відповідають ринковим реаліям і розміри платежів за порушення природоохоронного законодавства не мають суттєвого впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання і не стимулюють їх раціонального природокористування. При цьому, платежі за забруднення навколишнього середовища мають фіскальний характер. Джерелом цих платежів є виробнича собівартість підприємств, тобто природоохоронні витрати компенсуються в цінах на продукцію, а фінансові та кадрові можливості природоохоронних органів не дають змогу забезпечити своєчасний і ретельний контроль за сплатою платежів [8].

Одним із найефективніших важелів на шляху стимулювання екологізації використання земельних ресурсів є підвищення рівня соціально-екологічної відповідальності виробників сільськогосподарської продукції. З послабленням ролі держави в управлінні землекористуванням та за фактичної відсутності повноцінних ринкових відносин набуває важливого значення проблема розвитку механізму економіко-правової екологічної відповідальності. Створення такого механізму є логічним продовженням розвитку ринкового середовища в аграрному секторі, що потребує еколого-економічного регулювання. Підвищення рівня соціально-екологічної та еколого-економічної відповідальності в управлінні сільськогосподарським землекористуванням значною мірою визначається комплексним впливом цієї проблеми на ефективність функціонування господарського механізму АПК. Саме тому формування і подальший розвиток організаційно-економіко-правового механізму екологічної відповідальності має стати невід'ємною складовою економіки України [4].

Нами обґрунтовано, що формування механізму стимулювання розвитку органічного та екологічно безпечного сільського господарства має здійснюватися через низку заходів, які включають застосування відповідних інструментів впливу з урахуванням нормативно-правового, інформаційного та методичного забезпечення (рис. 2).

Слід зазначити, що при погіршенні стану навколишнього природного середовища не цілком коректно вести мову про підвищення рівня економічного та соціального розвитку населення. Оскільки погіршення якості та екологічності довкілля досить часто є причиною зростання рівня захворюваності людей, зумовлює виникнення та розвиток різних природних катаклізмів тощо.

Тому, формування системи організаційних та економічних важелів та інструментів забезпечення розвитку сільськогосподарської галузі на сучасному етапі має бути спрямовано на збалансоване використання наявного природно-ресурсного потенціалу на рівні окремих аграрних формувань.

Висновки і перспективи. Підсумовуючи, слід зазначити, що економічний механізм стимулювання виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції має становити сукупність економічних засобів, інструментів та інституціональних структур, які у збалансованому взаємозв'язку сприяють оптимізації

співвідношення між економічно доцільними та екологічно безпечними методами використання природних ресурсів з метою виробництва сільськогосподарської продукції.

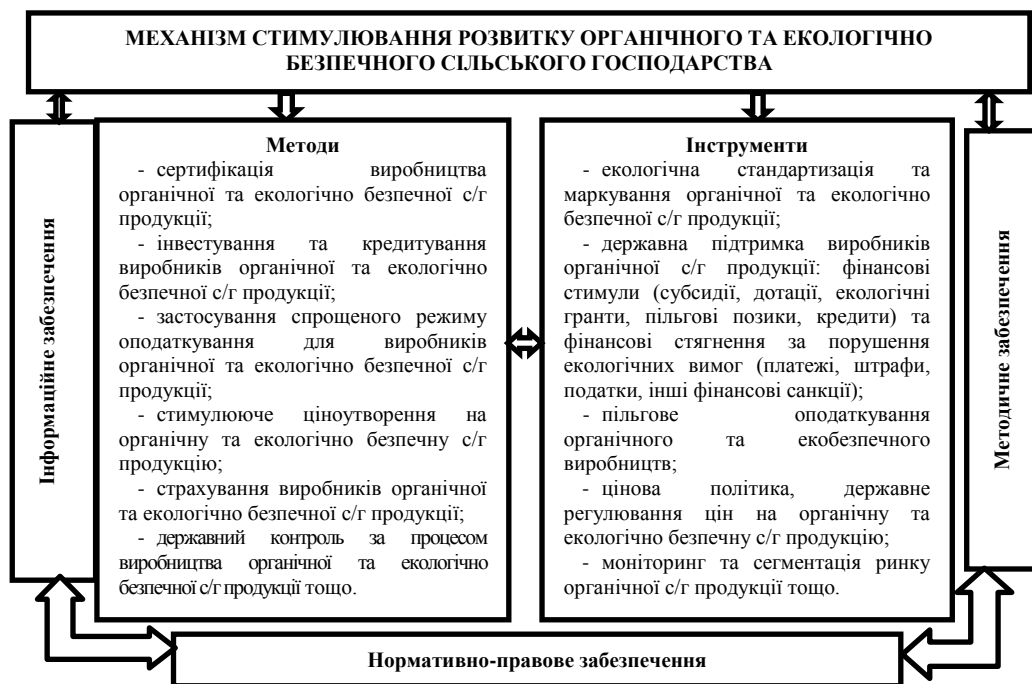

Рис. 2. Напрями формування механізму стимулювання розвитку органічного та екологічно безпечного сільського господарства*

*Джерело: розроблено на основі [12]

З метою одержання високих еколого-економічних результатів у сфері використання сільськогосподарських земель необхідним є поєднання основних ринкових механізмів як стимулюючих, так і примусових.

Таким чином, основною метою економічного механізму стимулювання екологізації сільськогосподарського виробництва є забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини на основі екологізації здійснення нею виробничої діяльності. В процесі екологізації сільськогосподарського виробництва важливим є створення умов, які сприятимуть узгодженню економічних та екологічних інтересів суб'єктів господарювання та суспільства в цілому, що вимагає розроблення системи цілеспрямованих і послідовних заходів на місцевому (локальному), регіональному і загальнодержавному рівнях.

Список використаних джерел

1. Довкілля України за 2016 рік. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 226 с.
2. Ковальова О.В. Організація управління еколого - спрямованим сільськогосподарським виробництвом: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН. Київ, 2008. — 20 с.
3. Коняєв О.В., Жуйков Г.С. Економічні регулятори формування механізму екологізації природокористування в регіонах зрощення. Бізнес – навігатор: науково-виробничий журнал.

Херсон, 2009. 182 с. URL: http://www.mubip.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/37_17.pdf (дата звернення: 15.12.2017).

4. Мішенін Є.В., Ярова І.С. Механізми забезпечення соціально-екологічно відповідального сільськогосподарського землекористування. Збалансоване природокористування. 2015. №2. С 90-94.

5. Мозгова М.В. Оцінка маркетингового дослідження на ринку екологічно чистої та безпечної продукції. Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. / ДНУ, Дніпропетровськ, 2008. 695 с.

6. Прокопенко О.В. Економічне стимулювання реалізації екологічної політики інвестиційного забезпечення природокористування. Ефективна економіка: журнал. Київ, 2010. 257 с. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=257> (дата звернення: 15.12.2017).

7. Ратошнюк Т.М. Економічний механізм стимулювання виробництва екологічно-чистої продукції. Економіка АПК. 2012. № 1 (25). С. 150–154.

8. Сава А.П., Сидорук Б.О., Олійник О.Р., Довгань С.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції. Тернопіль: Крок, 2014. 263 с.

9. Слюсарева Л.В. Методологічні підходи формування економічного механізму соціально-етичного маркетингу сфери АПК з урахуванням екологічних аспектів. Вісник ХНТУСГ. 2008. №70. С. 315-320.

10. Фещенко В.П. Екологізація виробництва як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки. URL: http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/22417.doc.htm (дата звернення: 15.12.2017).

11. Царенко О.М., Щербань В.П., Тархов П.В. Економіка та менеджмент екологізації АПК. Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. 256 с.

12. Шкуратов О.І., Чудовська В.А., Вдовиченков А.В. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку. Київ.: ДІА, 2015. 248 с.

*Дата надходження статті до редакції : 11.09.2017
Рецензування 10.11.2017 Прийняття в друк: 14.12.2017*

Malevych N.Yu.

PhD Student

Ternopil National Economic University

Ternopil, Ukraine

E-mail: nazarmalevych@gmail.com

REASONING OF THE MAIN CONSTITUENTS OF ECONOMIC MECHANISM OF STIMULATION OF PRODUCTION OF ENVIRONMENTALLY FRIENDLY AGRICULTURAL PRODUCTION

Abstract

The unsystematic irrational use of land resources in the conditions of absence of clear ecological and economic reasoning of the prospects for the development of the agrarian sector leads to the loss of agricultural land fertility level and the spread of degradation processes. Therefore, there is a need to improve the economic mechanism for stimulating the production of environmentally friendly agricultural products.

The ways of improvement of the economic mechanism of stimulation of production of environmentally friendly agricultural products have been proposed.

Further research should be aimed at exploring the factors that will harmonize the economic and environmental interests of business entities and society as a whole, which requires the development of a system of targeted and consistent measures at the local (regional), national and national levels.

Keywords: *ecological safety, ecologization, economic mechanism, ecological marketing*

References

1. Dovkillia Ukrainy za 2016 rik. Statystychnyi zbirnyk [Environment of Ukraine. statistical digest] (2017). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. [in Ukr.]
2. Kovalova, O.V. (2008). Orhanizatsiia upravlinnia ekoloho - spriamovanyim silskohospodarskym vyrobnytstvom. Unpublished doctoral dissertation. National Science Center "Institute of Agrarian Economics", UAAN. Kyiv. [in Ukr.]
3. Koniaiev, O.V., & Zhuikov, H.Ie. (2009). Ekonomichni rehuliatory formuvannia mekhanizmu ekolohizatsii pryrodokorystuvannia v rehionakh zroshennia. Biznes – navigator: nauko-vyrobnychi zhurnal. Kherson. mubip.org.ua. Retrieved from: http://www.mubip.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/37_17.pdf [in Ukr.]
4. Mishenin, Ye. V., & Yarova, I.Ie. (2009). Mekhanizmy zabezpechennia sotsialno-ekolohichno vidpovidalnoho silskohospodarskoho zemlekorystuvannia. [Mechanisms for ensuring socially and environmentally responsible agricultural land use.]. Zbalansovane pryrodokorystuvannia [Balanced natural resource management]. 2, 90-94. [in Ukr.]
5. Mozghova M.V. (2008). Otsinka marketynhovoho doslidzhennia na rynku ekolohichno chystoi ta bezpechnoi produktsii. [Marketing research Assessment in the market of environmentally friendly and safe products]. Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: zb. nauk. pr. Dnipropetrovsk, DNU, 695. [in Ukr.]
6. Prokopenko, O.V. (2010). Ekonomichne stymuliuvannia realizatsii ekolohichnoi polityky investytsiinoho zabezpechennia pryrodokorystuvannia. Kyiv: Efektyvna ekonomika. economy.nayka.com.ua. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=257>. [in Ukr.]
7. Ratosniuk, T.M. (2012). Ekonomichni mekhanizm stymuliuvannia vyrobnytstva ekolohichno-chystoi produktsii. [Economic mechanism of stimulation of production of ecologically pure products.]. Ekonomika APK [Agricultural economics], №1 (25), 150-154.
8. Sava, A.P., Sydoruk, B.O., Oliinyk, O.R., & Dovhan, S.V. (2014). Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm zabezpechennia vyrobnytstva ekobezpechnoi silskohospodarskoi produktsii. [Organizational and economic mechanism of ensuring of environmentally safe agricultural production]. Ternopil, Ukraine: Krok. [in Ukr.]
9. Sliusareva, L.V. (2008). Metodolohichni pidkhody formuvannia ekonomichnoho mekhanizmu sotsialno-etychnoho marketynhu sfery APK z urakhuvanniam ekolohichnykh aspektiv. [Methodological approaches to the formation of the economic mechanism of social and ethical marketing of the sphere of agro-industrial complex taking into account environmental aspects]. Visnyk KhNTUSH [Digest of Kharkiv National Technical University of Agriculture], 70, 315-320. [in Ukr.]
10. Feshchenko, V.P. Ekolohizatsiia vyrobnytstva yak chynnyk pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky. rusnauka.com. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/22417.doc.htm [in Ukr.]
11. Tsarenko, O.M., Shcherban, V.P., & Tarkhov, P.V. (2002). Ekonomika ta menedzhment ekolohizatsii APK. [Economics and management of environmental protection of agroindustrial complex]. Sumy: VTD «Universytetska knyha». [in Ukr.]
12. Shkuratov, O.I, Chudovska, V.A., & Vdovychenkov, A.V. (2015). Orhanichne silske gospodarstvo: ekoloho-ekonomichni imperatyvy rozvytku. [Organic agriculture: ecological and economic imperatives of development]. Kyiv: DIA. [in Ukr.]

Received: September 21, 2017

Revision: November 01, 2017 Accepted: December 14, 2017